

Kan en kristen leve som han vil?

Om vårt forhold til Guds lov

(Revidert manuskript til foredrag på samvær i FBB Østfold 11. september 2011)

Kan en kristen leve som han vil? Da jeg nevnte temaformuleringen for en bekjent, tenkte han straks at det var et spørsmål som måtte besvares med ja. For han tenkte på den nye viljen som en kristen har. En kristen er jo så å si en dobbeltperson, gammelt og nytt menneske. Og det nye menneske vil gjøre det gode. Slik sett kan en kristen leve som han vil. Slik sett gjelder Natans ord til David: «Gjør du bare alt det du har i sinne! For Herren er med deg.» (2Sam. 7,3)

Men slik var ikke temaet tenkt. Tvert imot handler det om at det ikke er overensstemmelse mellom det Gud vil, og det vi i enhver situasjon vil (slik det heller ikke var mellom Guds vilje og Davids vilje). Kan en kristen da leve som han vil? Svaret er nei, og dermed har vi i kortform svart på spørsmålet i tittelen. Den «folkelige» temaformuleringen sikter til at så lenge en kristen er i denne verden, er han midt i kampen mellom ondt og godt, gammelt og nytt, og jeg legger til grunn at det han psykologisk opplever at han «vil», ofte er i strid med det Gud vil.

Men det er kanskje nettopp her det glipper i etikken i dag. I erkjennelsen av at det er en *motsetning* mellom Guds vilje og vår vilje. I gudserkjennelsen og i menneskesynet. Har dere lagt merke til hvor mye snakk det er om *gudsbilder* nå for tida? En må for all del sørge for å ha et trygt gudsbilde og ikke et skremmende gudsbilde. Enda Skriften forbyr å lage gudebilder. Og Gud gir seg til kjenne som den enestående gjennom sin egen åpenbaring. Han er den som han er. Han erkjennes ikke gjennom bilder vi lager, men gjennom sin egen åpenbaring. Som vår skaper og lovgiver, vår frelser og dommer. Om ikke det var noen motsetning mellom Guds vilje og våre liv, da trengte han verken å være lovgiver, frelser eller dommer. Han ville være skaper og vi skapninger, og alt var såre vel. Og det vil den allmennreligiøse gjerne tro at det er. Har dere lagt merke til hvor mye snakk det er om *å være seg sjølv* nå for tida? En må finne seg sjølv, akseptere seg sjølv og realisere seg sjølv i et pluralistisk og fargerikt fellesskap, der «vi tar hverandres hender og setter oss i ring» (som det står i en sang). Så kommer syndefallsrealisten og sier: Du er ikke kvalifisert for å være med i Guds rike. Du må *vende om*.

I det gamle Israel var to slags profeter i strid med hverandre: *Lykkeprofetene* og *domsprofetene*. Begge parter talte om Gud som frelser, men bare domsprofetene talte om Israels synder og om Gud som dommer. Lykkeprofetene beroliget folk med sitt «fred og ingen fare». Domsprofetene kalte til omvendelse og en ny livsførsel. En annen forskjell på lykkeprofeter og domsprofeter var at lykkeprofetene forkynte menneskers tanker om Gud, mens domsprofetene forkynte ord fra Herrens munn. Lykkeprofetene ville trøste og oppmuntre folk i motgang og vansker. Men domsprofetene ville berge folk fra Guds dom. *Jeremia* var en av dem. En dag fikk han beskjed fra Herren om å stille seg i porten til Jerusalems tempel og rope ut et budskap til dem som kom for å tilbe Herren. Dette var *folk som mente om seg selv at de var frelst*. Ja, Herren sier at de står fram for hans åsyn i templet og sier: «Vi er frelst.» Her er det stevne, lovsang, bønne- og vitnemøte. Og vel i en av de politisk mest dramatiske situasjonene folk hadde opplevd: Da kong Josjia var falt i kamp mot den egyptiske farao, og den kongssønnen som folket valgte til ny konge, var blitt avsatt av farao og erstattet med en annen. (Jer. 26 ser ut til å handle om den samme situasjonen som

7,1ff.) Saktens var det alvor over samlingen i templet, usikkerheten for det lille Juda-riket var langt større enn den var for Norge den 22. juli, og folk søkte trygghet i religionen. En kunne tro at det var en rett og god begynnelse. Men Jeremia har fått i oppdrag å si at de må omvende seg og begynne et nytt liv, ellers vil Gud fordømme dem. Folket blir anklaget for å leve på en veldig livsløgn: «Dere stjeler, slår i hjel, driver hor, sverger falsk og brenner røkelse for Ba'al og følger andre guder, som dere ikke kjenner, og så kommer dere og står fram for mitt åsyn i dette hus som er kalt med mitt navn, og sier: Vi er frelst – og så tenker dere at dere fremdeles kan gjøre alle disse avskyelige ting?» (Jer. 7,9f)

De trodde de kunne være frelst og leve som de ville. Det er et forferdelig dobbeltspill. På den ene side brytes Guds bud åpenlyst, på den andre side setter folket sin lit til at tempelkulten går sin gang. Ofringene i templet er blitt sovepute for folket. En teolog omskriver det slik: «Deres liv har delt seg i to provinser. I den ene gjør dere hva dere vil: dere går etter deres begjær og deres angst og lever som om Guds bud ikke eksisterte for dere. I den andre provinsen er dere fromme, dere etterkommer deres religiøse plikter og sikrer på den måten det rov dere har tatt i den førstnevnte provinsen.» Men det går ikke an å kjøpe seg tillatelse til å synde! Folk lever i en falsk sikkerhet!

«Bedre deres veger og deres gjerninger! Så vil jeg la dere bo på dette sted.» (Jer. 7,3) Slik talte Herren gjennom Jeremia. Og døperen Johannes forkynner på samme måte: «Bær [-] frukter som er omvendelsen verdige, og gi dere ikke til å si ved dere selv: Vi har Abraham til far!» (Luk. 3,8)

Jesus taler tydelig om en dom etter gjerninger. Mange som har trodd på han, skal bli avvist på dommedag, fordi de gjorde urett. I bergprekenen, som er en programtale for Jesu disiplers liv, sier han: «Ikke enhver som sier til meg: Herre! Herre! skal komme inn i himlenes rike, men den som gjør min himmelske Fars vilje. Mange skal si til meg på den dagen: Herre! Herre! har vi ikke talt profetisk ved ditt navn, og utdrevet onde ånder ved ditt navn, og gjort mange kraftige gjerninger ved ditt navn? Og da skal jeg vitne for dem: Jeg har aldri kjent dere. Vik bort fra meg, dere som gjorde urett!» (Matt. 7,21-23)

Like tydelig som Bibelen taler om at vi ikke kan frelse oss sjølv, men er helt avhengige av Jesus og hans død til soning for våre synder, like tydelig taler den om det nye livet som et liv i samsvar med Guds bud. Guds nåde opptukter oss, sier Paulus, «til å fornekte ugudelighet og de verdslige lyster og leve tuktig og rettferdig og gudfryktig i den nåværende verden» (Tit. 2,11f).

Evangeliet er et anstøt for lovisk innstilte mennesker, som tenker at dersom frelsen er gratis, vil umoralen florere. Fariseerne ringeaktet Jesus og kalte han tolleres og synderes venn. Men Jesus sa: Visdommen er rettferdiggjort av alle sine barn (Luk. 7,35). Korsets visdom er visdom til frelse og til nytt liv i kjærlighet til Gud og nesten. For den som har fått mye tilgitt, elsker mye. Jesus forutsetter at de som elsker han, holder hans bud, og at deres rettferdighet overgår de skriftlærdes og fariseernes rettferdighet. En må derfor sette Jesus foran både sin egen familie og sitt eget liv, ellers kan en ikke være hans disippel. En må bære sitt kors og følge etter han, ellers kan en ikke være hans disippel. En må oppgi hele sin eiendom, ellers kan en ikke være hans disippel. Her er hammerslag på hammerslag i Lukas 14 om vilkåra for å være Jesu disippel. Frelsen er gratis, men det koster på en måte alt å ta imot, og det skjer bare i Guds kraft.

Paulus fikk også merke forakten fra de egenrettferdige når han forkynte rettferdiggjørelsen ved troen alene. «[S]kal vi da ikke – som vi spottes for, og som noen sier at vi lærer – gjøre det onde for at det gode kan komme derav? Rettferdig er den dom som treffer slike.» (Rom.

3,8) «Opphever vi da loven ved troen? Langt derifra! Vi stadfester loven.» (V. 31) «Skal vi holde ved i synden, for at nåden kan bli dess større? Langt derifra! vi som er avdød fra synden, hvorledes skulle vi ennå leve i den?» (6,1f)

Ortodoksiens teologer var sterke i *rettferdiggjørelseslæren*:

De engang avhandlede sager
 Man atter for retten ei tager.
 I Guds ord ei heller befales
 At skylden skal to gang betales.

-Synger Petter Dass.

Men kanskje var de ikke alltid like sterke i *helliggjørelseslæren*. Pietistene så utfordringen i å forkynne omvendelse og nytt liv.

Brorson synger:

Du kan vride deg og vende
 Her så lenge som du vil,
 Syndens lyst må have ende,
 Ellers lukkes himlen til.
 Sier du: jeg vet det grant,
 Den som kunne kun så sant!
 Hen til Gud om kraft å bede,
 Han til hjelpen straks er rede.
 (Landstads reviderte salmebok 470,3)

At fariseere og lovtreller til alle tider protesterer mot budskapet om en frelse som vi får ta imot gratis og ufortjent, får så være. Men at folk som kaller seg kristne, tar evangeliet som en sovepute, er om mulig ennå verre. Her er grøfter på begge sider av veggen, og den som tror at en kristen i tillit til syndenes forlatelse trygt kan følge sitt gamle menneskes lyster, er havnet i den grøfta vi kaller *antinomisme*.

Antinomistene, sier *Luther*, forkynner nok mye om Kristi nåde, men de styrker og trøster folk i deres synder og sier at de ikke skal frykte, for Kristus har tatt syndene bort, og så lar de folk gå uten fornyelse og bedring. Antinomistene er nok dyktige påskepredikanter, men dårlige pinsepredikanter. De forkynner syndenes forlatelse, men tier om det nye livet i Kristus. De vil ikke skremme og bedrøve folk, men trøste med nåden. De vil ikke irettesette folk for deres synder, men sier: Tro bare, så blir du frelst. Kristus har jo oppfylt loven. De sier at den daglige helligelse bare består i syndenes forlatelse, men det er løgn, sier *Luther*. Nei, de som ikke lever som kristne, skal ikke reknes for kristne eller trøstes med en masse prat om syndenes forlatelse og Kristi nåde slik som antinomistene gjør, sier han. (Skriftet «Om konsilene og kirken», 1539)

Her setter *Luther* evangeliet og antinomismen opp mot hverandre. Det er motsetninger som utelukker hverandre gjensidig: Kristi død gjelder ikke for syndere som bare vil ha syndsforlatelse og ikke avstå fra syndene. Sagt på en annen måte: *Vi kan ikke ha Jesus som frelser om vi ikke også vil ha han som Herre i livet vårt*. Skal Kristus ta bolig i oss, må synden kastes på dør. På dette området tror jeg vi finner mye svakhet og ettergivenhet, ikke bare i forkynnelsen, men også i våre personlige liv. Hvor ofte er det ikke at vi forkynner og trøster oss til et amputert evangelium? At nåden blir som en sovepute i stedet for som en drivfjær for oss?

Så finnes det en *moderne* eller *postmoderne* form for antinomisme som vil sette vår egen *fornuft og erfaring* opp mot Skriftens konkrete lære. De nekter nok ikke for at en kristen skal leve i kjærlighet til Gud og sin neste, men de mener at en i stor utstrekning sjølv må finne ut hva kjærlighet er, i stedet for å søke svaret i Skriften. De kan også finne på å dekke seg bak Augustanas (den augsburgske bekjennelsens) ord om at kirken er der evangeliet læres rent og sakramentene forvaltes rett, og at det er nok til sann kirkelig enhet å være enige om evangelieforkynnelsen og sakramentforvaltningen. Og da trenger vi ikke være enige om loven, etikken og livsførselen, mener de. En kan f. eks. ha helt forskjellig syn på homoseksuell praksis og likevel stå sammen som troende brødre og søstre, mener de. Men Augustana, Luther og Melanchthon har aldri ment at loven er uvesentlig. Tvert imot er *lovforkynnelsen den nødvendige bakgrunnen for evangelieforkynnelsen, og Guds lov er mønster for livet som kristen*. En kan bare tenke på den plassen de ti bud har i Luthers katekismer. Og legg merke til hvordan han begrunner i Den store katekismen at budene kommer først og trosartiklene etterpå. Mens budene viser hva Gud krever gjort og ikke gjort av oss, viser trosbekjennelsen hva vi må vente og motta av han. Budene krever av oss, troen venter og mottar av Gud. Først gjennom troen lærer vi Gud helt å kjenne. Og gjennom troen, der vi mottar av Gud, blir vi satt i stand til å gjøre det budene krever. Vi er altfor små og svake til å holde budene slik de skal holdes, men gjennom troen kan vi få kraft til dette. Ja, Luther og Melanchthon var intenst opptatt av at loven ikke må forties. Men lov skaper ikke kirke, og er derfor ikke et kjennetegn på kirken (*nota ecclesiae*).

Evangeliet handler ikke bare om syndenes forlatelse. *Evangeliet handler om samfunnet med den treenige Gud*. Syndenes forlatelse er nøkkelen som åpner for samfunnet med Gud. Og *Skriften holder syndenes forlatelse og Den Hellige Ånds gave sammen*. Det hadde Luther og Melanchthon sett. Jesus kom for å frelse oss fra syndeskylden og døpe oss med Den Hellige Ånd. Legg merke til disse to sentrale ord om Kristi verk i begynnelsen av Matteusevangeliet: *Han skal frelse sitt folk fra deres synder* (1,21), og: *Han skal døpe dere med Den Hellige Ånd og ild* (3,11). Slik skaper han den nye pakts folk og oppfylder løfter hos profetene om dette. Den Hellige Ånd helliger de kristne, ikke bare ved syndenes forlatelse, men også ved å feie vekk og drepe syndene og levendegjøre til gode gjerninger, sier Luther.

Dette foredraget skulle handle om vårt forhold til Guds lov. Og da minner jeg om det vi kaller *lovens tre bruk*: Den borgerlige, den åndelige og den tredje. I Guds skaperverk gjelder Guds lov for alle mennesker. Og den demmer opp for det gale og peker på hva vi skal og bør gjøre. Slik er *den borgerlige bruk*, som ikke bare virker gjennom den kristne forkynnelsen, men også gjennom samvittigheten så langt den rekker, og folks rettsbevissthet så langt den rekker. For til en viss grad finner loven gjenklang i den naturlige samvittighet og rettsbevissthet. Men Guds lov setter oss også fast, avslører oss som syndere og taler om Guds vrede og dom. Slik er *den åndelige bruk*, som driver oss til evangeliet. Ved loven kommer syndserkjennelsen (Rom. 3,20). Guds lov viser oss altså både hvordan vi skal leve, og at vi er syndere som trenger frelse. *Lovens tredje bruk* betyr nå kort sagt at loven også viser den *kristne* dette. For en kristen er så å si en dobbeltperson så lenge han lever i denne verden, og trenger stadig å høre lovens ord. I Kristus er han et nytt menneske, totalt hellig og rettferdig, men i seg selv er han det gamle mennesket, totalt syndig og ubotferdig. Det gamle mennesket skal ikke omvendes eller forbedres, men drepes og dø. Og det er lovens gjerning. «Ved loven bliver synden kjent, den dømmer og den dører» (Landstads rev. salmebok 512,3). Også forstanden er dobbelt hos en kristen. Det må vi ta på alvor. Det gamle menneskets fornuft er bestemt av verdens målestokk og verdiskala. Verden roper på frihet til å leve som en sjølv vil, uten de grenser som sannhet og rett skulle sette. Derfor må loven også klargjøre Guds vilje, som det nye mennesket sier ja til. Tjenesten for Gud, omsorgen for alt hva menneske heter, fra unnfangelsen av, respekten for Guds ordninger, den rette forvaltningen av det vi er betrodd,

etterfølgelsen av Jesus i en vanskelig verden... Men loven gir ingen kraft til gode gjerninger. *Evangeliet* derimot er en Guds kraft til frelse og sannelig også til helliggjørelse. For ved troen på evangeliet får vi Den Hellige Ånd, som gir kraft til å stride mot synden i oss og omkring oss. Lovens krav skal bli oppfylt i oss som ikke vandrer etter kjødet, men etter Ånden, sier Paulus. «Gud [--] sendte sin egen Sønn i syndig kjøds liknelse og for syndens skyld og fordømte synden i kjødet, for at lovens krav skulle bli oppfylt i oss, vi som ikke vandrer etter kjødet, men etter Ånden.» (Rom. 8,3f)

Gud fordømte synden i kjødet. Loven maktet ikke å fordømme synden slik at den mistet sin makt over den menneskelige natur, som ved syndefallet var blitt syndig kjød. Bare Gud kan sprengte båndet mellom menneskenaturen og synden. Han sendte sin Sønn inn i vår slekt *for at vi skulle bli rettferdiggjorte ved troen og leve et nytt liv i Åndens kraft*. For det ene ble Kristus menneske *uten* å bli synder. For det andre led han straffen for menneskenes synder *uten* selv å være skyldig. Og for det tredje gir han oss del i sin død og sitt liv ved troen slik at vi kan leve et nytt liv etter Guds Ånd og *ikke* etter det syndige kjød. «Gud [--] sendte sin egen Sønn i syndig kjøds liknelse og for syndens skyld og fordømte synden i kjødet, for at lovens krav skulle bli oppfylt i oss, vi som ikke vandrer etter kjødet, men etter Ånden», stod det. Her er inkarnasjon, påske og pinse holdt sammen. Paulus er julepredikant, påskepredikant og pinsepredikant på én gang.

Jesu kors og død roper om Guds dom og Guds nåde. Gud hater synden og dømmer den, men elsker synderen så han benåder han når synderen tar sin tilflukt til Jesus. Derfor er det ingen fordømmelse for dem som er i Kristus Jesus. Den altså "som ikke har gjerninger, men tror på ham som rettferdiggjør den ugudelige, ham regnes hans tro til rettferdighet" (Rom. 4,5).

Så radikalt forkynner Paulus rettferdiggjørelsen ved troen alene. Men denne tro er samtidig nøkkel til et helt nytt liv, båret av Helligånden. Ordet fra Rom. 8 munner ut i en hensiktssetning: "for at lovens krav skulle bli oppfylt i oss, vi som ikke vandrer etter kjødet, men etter Ånden".

Men sier ikke Paulus at en kristen er *død for loven*? Jo, «jeg er ved loven død for loven for å leve for Gud» (Gal. 2,19). Og: "Derfor, mine brødre, døde også dere fra loven ved Kristi legeme, for at dere skulle høre en annen til, ham som ble oppreist fra de døde, så vi kan bære frukt for Gud." (Rom. 7,4) Men da betyr døden fra lovens dom *en ny frihet til å oppfylle lovens krav*. Død for loven, løst fra loven – for at det som loven krever, skal kunne bli oppfylt. For Ånden lar loven bli *innskrevet i hjertene*, som profetene har talt om. «Jeg vil gi min lov i deres sinn og skrive den i deres hjerte,» sier Herren hos Jeremia (Jer. 31,33). Og hos Esekiel sier han: «Min Ånd vil jeg gi inne i dere, og jeg vil gjøre at dere følger mine bud og holder mine lover og gjør etter dem.» (Esek. 36,27)

Rettferdiggjørelsen ved troen alene uten lovgjerninger hører altså på det nøyeste sammen med helliggjørelsen i et nytt liv som frukt av rettferdiggjørelsen. Som det ble sagt i reformasjonsårhundret: *Vi blir frelst ved troen alene, men troen er aldri alene, men alltid sammen med kjærligheten.*

Og kjærligheten viser seg i et liv som svarer til Guds bud. Gud lovte å vise sin trofaste miskunn mot tusen ledd når de elsker han og holder hans bud (2Mos. 20,6). Legg merke til sammenhengen mellom *kjærligheten til Gud* og *lydigheten mot hans bud*. Jesus sier jo det samme: «Dersom dere elsker meg, da holder dere mine bud» (Jh 14,15). Og i misjonsbefalingen fikk disiplene i oppdrag å lære folkene å holde *alt det han har befalt dem*. Det oppdraget står fortsatt ved lag.